Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Natura 2000-beheerplan Grensmaas

Uitvoeringsplan

Natura 2000-beheerplan Grensmaas

Uitvoeringsplan 2025-2031

Colofon

Uitgegeven door	Rijkswaterstaat Zuid-Nederland
Datum	14 februari 2025
Versie	1
Status	Definitief

Inhoud

1	**Inleiding**	**6**
2	**De maatregelen**	**7**
2.1	Inleiding	7
2.2	Lokale maatregelen ter verbetering van habitat	7
2.3	Hydrologische verbetering van leefgebied	7
2.4	Morfologische verbetering van leefgebied	8
2.5	Meerjarig Integraal Habitatonderzoek Grensmaas	8
2.6	Evaluatie van het beheerplan	9
3	**Verdeling verantwoordelijkheden**	**10**
4	**Middelen voor het uitvoeren van de maatregelen**	**11**
Bijlage A	**Overzicht uit te voeren maatregelen en onderzoeken**	**12**

1 Inleiding

Over dit Uitvoeringsplan
Dit Uitvoeringsplan heeft betrekking op het Natura 2000-gebied Grensmaas, waar Rijkswaterstaat het voortouw heeft bij de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan. De te nemen maatregelen die zijn beschreven in het betreffende Natura 2000-beheerplan vormen de basis van dit Uitvoeringsplan. Afspraken over de uitvoering en financiering van de te nemen maatregelen zijn vastgelegd in voorliggend Uitvoeringsplan.

De Europese Vogel- en Habitatrichtlijn verplichten de lidstaten tot rapportage over beschermde soorten en habitattypen. De Vogel- en Habitatrichtlijn zijn door vertaald in de Nederlandse Wet natuurbescherming. De Wet natuurbescherming bepaalt dat voor Natura 2000-gebieden het opstellen van een beheerplan verplicht is. Om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren is voor het Natura 2000-gebied Grensmaas uitvoering van een aantal maatregelen noodzakelijk. Elk Natura 2000-beheerplan dient dan ook een beschrijving van de te nemen maatregelen te bevatten.

Het doel van voorliggend Uitvoeringsplan is om te beschrijven welke maatregelen worden uitgevoerd om de instandhoudingsdoelstellingen in het Natura 2000-gebied Grensmaas te realiseren, wie er verantwoordelijk is voor de uitvoering van welke maatregel en welke kosten eraan verbonden zijn. Het document is daarmee een belangrijke bouwsteen van het Natura 2000-beheerplan, opgesteld voor de periode 2025-2031. De benodigde maatregelen worden beschreven met daarbij aangegeven de planning, de verantwoordelijke partij voor realisatie en de benodigde kosten. In bijlage A is een overzicht van alle maatregelen opgenomen.

Naast de genoemde maatregelen in het Natura 2000-beheerplan Grensmaas zijn binnen andere kaders ook maatregelen in de Grensmaas voorzien die een bijdrage leveren aan de instandhoudingsdoelstellingen. Voorbeelden van de al uitgevoerde en geplande maatregelen in andere kaders zijn maatregelen voor de Kaderrichtlijn Water (KRW), rivierverruiming en natuurontwikkeling zowel aan Belgische en Nederlandse zijde van de Grensmaas (Grensmaasproject) en maatregelen voorzien in het toekomstig stuwbeheer in België en Nederland. Ook de voortgang van deze maatregelen is van belang voor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000-gebied Grensmaas.

Het Uitvoeringsplan kan tijdens de vigerende beheerplanperiode worden aangepast. Op deze manier kan worden bijgestuurd in de nadere beschrijving van maatregelen en/of in de planning die tegen of juist meezit zonder dat een heel inspraakproces noodzakelijk is. Natuurlijk kan een dergelijke herziening van het Uitvoeringsplan alleen plaatsvinden als het niet strijdig is met het vastgestelde Natura 2000-beheerplan Grensmaas.

2 De maatregelen

2.1 Inleiding

Om de instandhoudingsdoelstellingen in de Grensmaas te realiseren en te behouden worden vooral maatregelen genomen die het dynamische karakter van de Grensmaas faciliteren en versterken. Onderstaande paragrafen lopen synchroon met de paragraafindeling in het Natura 2000-beheerplan Grensmaas. Paragraaf 2.2 beschrijft specifieke maatregelen die exclusief één habitattype of soort helpen om te behouden, in areaal of in aantal uit te breiden of te verbeteren in kwaliteit. De paragrafen 2.3 en 2.4 beschrijven de te nemen generieke maatregelen. Dit zijn maatregelen die knelpunten wegnemen waar meerdere habitattypen en soorten hinder van ondervinden. Daarnaast is ook onderzoek voorzien in de eerste beheerplanperiode (paragraaf 2.5) en evaluatie van de uitgevoerde maatregelen (paragraaf 2.6).

2.2 Lokale maatregelen ter verbetering van habitat

Versterken populatie vlottende waterranonkel
In lokale beken groeit de vlottende waterranonkel uitbundiger dan in de Grensmaas. De plant vermeerdert zich gemakkelijk via stekken uit maaisel. Met de beheerder van de lokale beken worden afspraken gemaakt om het maaisel af te nemen en periodiek te transplanteren naar geschikte locaties in de Grensmaas.

Rivierhout in zomerbed leggen
In samenhang met het Kaderrichtlijn Water-programma wordt op diverse geselecteerde locaties extra rivierhout geplaatst in het zomerbed en onderzocht op het effect op de stroomsnelheid, sedimentatie en vestigingskansen van soorten. Rivierhout in de bedding zorgt voor luwte, hechtingsplaatsen voor macrofauna en waterplanten en voedsel voor vissen. Om de optimale locaties te vinden worden in het zomerbed experimenten uitgevoerd waarbij bomen onder uiteenlopende omstandigheden in het zomerbed worden geplaatst en wordt gevolgd wat de ecologische meerwaarde is.

Maaskeien in zomerbed plaatsen
In samenhang met het Kaderrichtlijn Water-programma wordt op diverse geselecteerde locaties keien geplaatst in het zomerbed en onderzocht op het effect op de stroomsnelheid, sedimentatie en vestigingskansen van soorten. Achter de maaskeien ontstaat een stabieler milieu met zwakkere stroming, waar ook organisch materiaal (detritus) neerslaat. Dit kan geschikte opgroeiplaats voor rivierpriklarven opleveren, als er zand en organisch materiaal blijft liggen en de keien niet droogvallen. Om de optimale locaties te vinden worden in het zomerbed experimenten uitgevoerd waarbij een aantal maaskeien onder uiteenlopende omstandigheden in het zomerbed wordt geplaatst en gevolgd.

2.3 Hydrologische verbetering van leefgebied

Verkenning optimalisatie locatie Meers
Het traject van de Grensmaas bij Meers kent het grootste verval en daarmee in potentie ook de meeste stroming. De drempels en de grindrug rond de Julianaplas houden de waterdiepte op peil om te voorkomen dat de grondwaterstanden in de omgeving te diep wegzakken, waardoor met name Vlaamse Natura 2000-gebieden verdrogen. Echter, deze drempels hebben hoogstwaarschijnlijk een negatief effect op het stromend habitat en de lokale watertemperatuur in de Grensmaas zelf en dus ook de (Nederlandse) Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen. Een herziening van de situatie, waarbij recht wordt gedaan aan alle natuur is noodzakelijk. Een dergelijke aanpassing vergt een zorgvuldige analyse van de geohydrologische situatie ter plekke en overleg met de Vlaamse partners, omdat de afspraken over de handhaving van de water- en grondwaterstanden in een internationale overeenkomst zijn verankerd. In de betreffende onderzoeken en voor te stellen maatregelen dient ook rekening te worden gehouden met de beoogde maatregel *grindsuppletie* (zie paragraaf 2.4).

Internationale agendering ecologische optimalisatie stuw(pand)beheer
Wanneer de perioden met laagwater vaker optreden en langer duren, wordt het door mogelijke versterking van alle afvoerpieken urgent om van alle achtereenvolgende stuwen bovenstrooms van de Grensmaas het stuwbeheer onderling af te stemmen. Hierbij wordt bekeken hoe de buffercapaciteit van de achtereenvolgende stuwpanden in Frankrijk en België beter kan worden benut. In België loopt momenteel het PEREX programma dat tot doel heeft om het Belgische stuwpand beheer te optimaliseren door afvoerfluctuaties te mitigeren. Omdat het effect grotendeels door buitenlandse stuwen wordt veroorzaakt, is een internationale overeenkomst nodig om afspraken vast te leggen.

2.4 Morfologische verbetering van leefgebied

Ontstenen oevers
Aan het begin van de planperiode zal een verkennende studie uitgevoerd worden of en waar langs de oever van de Grensmaas nog verdere ontstening van oevers met ongewenst gebiedsvreemd materiaal plaats kan vinden zoals afgelopen jaren al uitgevoerd is als onderdeel van het Kaderrichtlijn Water-programma. Het is de verwachting dat er op aanvullende trajecten oevers ontsteend kunnen worden. Indien dit het geval is zal getracht worden de uitvoering hiervan onder te brengen in de derde tranche maatregelen KRW of later in de tweede beheerplancyclus.

Recyclen van materiaal uit zandvang Wessem
De afspraken voor het afvoeren van gebiedseigen materiaal uit de zandvang bij Wessem zijn vastgelegd in onderhoudscontracten. Er wordt onderzocht of en hoe hierin geregeld kan worden dat, wanneer dit materiaal vrijkomt, het afgevangen sediment weer kan worden teruggebracht bovenstrooms in de rivier. Dit sluit aan bij de ambitie van Rijkswaterstaat als rivier(bodem)beheerder om op korte termijn geen sediment meer uit het zomerbed te verwijderen.

Reserveren van specie overschotten
In het winterbed van de Grensmaas vindt geregeld grondwerk plaats waarbij zand- en grindfracties vrijkomen die schaars zijn in het zomerbed. In overleg kunnen afspraken worden gemaakt om een deel hiervan beschikbaar te stellen voor het zomerbed (bijvoorbeeld via voorwaarden in de nieuwe ontgrondingsvergunningen voor projecten in de noordelijke sector).

Grindsuppletie
Het suppleren van grind en ander sediment kan helpen om de ‘sedimentarmoede’ in de Grensmaas te verminderen en dynamische grindmilieus te herstellen die aan de basis liggen van de goede staat van instandhouding van de habitattypen en habitatsoorten. Gedurende de eerste planperiode zal een forse suppletie uitgevoerd worden waarbij meer dan 100.000 ton geschikt materiaal wordt gesuppleerd. Het riviertraject ter hoogte van Meers is hiervoor het zoekgebied. Door het lokale, grote verhang is de toevoegende waarde van vrij sediment hoog, en het is de verwachting dat de negatieve effecten van de drempels en grindrug deels gemitigeerd kunnen worden door lokale aanvulling van het (tussenliggende) zomerbed met grind. In aanvulling op suppleties specifiek gericht op het behalen van de Natura 2000-opgave zijn er ook suppleties voorzien in de context van de Kaderrichtlijn water en Integraal Rivier Management.

2.5 Meerjarig Integraal Habitatonderzoek Grensmaas

Samenhang tussen rivierbed en overstromingsvlakte is in de Grensmaas van belang om de doelen op een duurzame manier te kunnen bereiken. Er zijn structurele kennislacunes ten aanzien van het vermogen van de rivier om de diversiteit aan leefmilieus in de Grensmaas te herstellen, zoals die past bij natuurlijke peil- en afvoerfluctuaties, stromingsvariatie, bodemvariatie en waterkwaliteit. Bovendien zijn nog niet alle kritische habitatcondities bekend, zoals de gevoeligheid van vlottende waterranonkel voor droge voorjaren, van ruigten en zomen en zachthoutooibos voor afnemende overstromingsdynamiek, of van rivierprik, zalm en rivierdonderpad voor waterkwaliteit (inclusief temperatuur en zuurstof). Deze kennisleemten worden in de huidige planperiode ingevuld. Met de volgende maatregelen wordt inzicht verkregen in de mogelijkheden voor herstel van de natuurlijke processen en daarbij passend beheer.

Verkenning beheerafspraken Rivierpark Maasvallei
Het Rivierpark Maasvallei is een grensoverschrijdend landschapspark met als kern de Maas en haar winterbed. Langs de beide oevers van de Maas ontwikkelden zich een aantal pittoreske Maasdorpjes, als een snoer aaneen geregen. Dit geheel van natuur en cultuur is wat het Rivierpark Maasvallei zo uniek maakt. Wanneer de Belgische en Nederlandse natuurnetwerken voor Natura 2000, Kaderrichtlijn Water en het Natuurnetwerk Nederland beter aansluiten, ontstaat één robuust rivierpark dat meer mogelijkheden biedt voor samenhangend en efficiënt rivierbeheer. Zo kan zich een robuuster systeem ontwikkelen waarin de rivier de balans vindt voor sedimenthuishouding en vegetatie-ontwikkeling en kunnen onnodige (gedwongen) ingrepen in het dynamische natuurlijke systeem worden beperkt. De beheerders werken daarbij nauw samen om de veiligheid en functionaliteit te bewaken. Zo nodig wordt extra beheerruimte voor ecologische ontwikkeling gereserveerd en worden de huidige ruimtelijke begrenzingen aangepast, in ieder geval ter plaatse van de inmiddels uitgevoerde rivierverruiming. Voordat hiertoe op nationaal en internationaal niveau kan worden besloten, worden in samenwerking met de Vlaams-Nederlandse Bilaterale Maascommissie de voor- en nadelen zorgvuldig verkend.

Effect monitoring ecologisch herstel Grensmaas
Er wordt gedurende ten minste één maar bij voorkeur twee beheerplanperioden het effect van de volgende maatregelen gemonitord:
- voorgaande lokale maatregelen ter verbetering van de habitat;
- hydrologische maatregelen;
- morfologische maatregelen;
- de diversiteit aan riviergebonden leefmilieus in de Grensmaas en hun onderlinge samenhang en hun natuurlijke variatie in ruimte en tijd.

De studie levert data van een aantal representatieve locaties (afgestemd op de maatregel locaties) waarmee op voldoende detailniveau de ontwikkelingen van habitattypen en soorten kunnen worden gevolgd en aanvullende maatregelen voor habitatverbetering nauwkeuriger kunnen worden vastgesteld: hoe snel gaat het herstel, wat zijn cruciale condities, waar zijn die condities binnen de Grensmaas te vinden of te ontwikkelen. Wat kunnen bevers bijdragen aan de gewenste habitatvariatie? Om die vragen te kunnen beantwoorden is inzicht nodig in de daadwerkelijke toestand en ontwikkelingen daarin binnen de Grensmaas, op de juiste schaal en voor een representatieve termijn. Tevens dient het gebruik van de Grensmaas voor verschillende functies in kaart te worden gebracht. Hierbij kan gedacht worden aan de recreatiedruk in het systeem en verleende vergunningen.

Onderzoek stuurfactoren
Gebaseerd op de monitoring van de effecten van de verschillende maatregelen en onderzoeken uit het verleden wordt inzicht verkregen in de stuurfactoren die bepalend zijn voor de huidige ecologische staat van de Grensmaas en hoe de betreffende stuurfactoren middels het uitvoeren van maatregelen beïnvloed kunnen worden. Derhalve zal (wetenschappelijk) onderzoek plaatsvinden naar een aantal stuurfactoren waaronder hydropeaking, sedimentsamenstelling en de interactie van bevers met alluviale bossen. Ook zal specifiek onderzoek plaatsvinden naar de effecten van de huidige waterkwaliteit op rivierprik(larven). De focus zal hierbij vooral liggen op het beoordelen of de chemische waterkwaliteit toxische effecten heeft op rivierprik en daarmee het voorkomen van de soort in de Grensmaas beperkt. Aanvullend zal wetenschappelijk onderzoek worden uitgevoerd waarbij fundamentele kennis omtrent de ecologische staat van de Grensmaas zal worden ontwikkeld in de context van de genomen lokale habitat maatregelen, hydrologische en morfologische maatregelen.

2.6 Evaluatie van het beheerplan

Om goed gesteld te staan voor de tweede beheerplanperiode (2031-2037) is een evaluatie van de genomen maatregelen gedurende de eerste planperiode (2025-2031) onontbeerlijk. In het Monitoringplan is opgenomen welke gegevens daarvoor worden verzameld.

Bepaling van de (on)mogelijkheden van opschaling van de maatregelen
Na uitvoering van de verschillende maatregelen worden deze geëvalueerd en bepaald of en op welke manier de maatregelen opgeschaald moeten worden naar structurele maatregelen om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren.

De evaluatie moet antwoorden opleveren op de volgende vragen: Zijn de maatregelen uitvoerbaar? Wat is het eerste resultaat van de getroffen maatregelen? Dragen de maatregelen bij aan het beoogde resultaat? Zijn ze uitvoerbaar op grotere schaal?

Bepaling van het doelbereik
Om te bepalen of de maatregelen het gewenste effect op de instandhoudingsdoelstellingen hebben, wordt minimaal aan het einde van de beheerplanperiode bekeken wat de stand van zaken is van de beschermde habitattypen en soorten, op basis van het Monitoringplan en het meerjarig integraal habitatonderzoek.

3 Verdeling verantwoordelijkheden

Voor de verdeling van de verantwoordelijkheden en kosten voor de uitvoering van de in het beheerplan genoemde maatregelen is het volgende uitgangspunt gehanteerd. Het nemen van instandhoudingsmaatregelen is de verantwoordelijkheid van de betreffende beheerder in opdracht van het bevoegd gezag. In dit geval Rijkswaterstaat in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

In bijlage A is overzicht opgenomen van de maatregelen en onderzoeken.

4 Middelen voor het uitvoeren van de maatregelen

De benodigde middelen voor de uitvoering van de maatregelen en het meerjarig integraal habitatonderzoek in eerste beheerplanperiode zijn gedekt door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en vallen deels onder de programmering van de KRW, de programmering van Natura 2000 en overige reguliere programma's van Rijkswaterstaat.

In bijlage A is een overzicht opgenomen met de maatregelen en het onderzoek.

Bijlage A Overzicht uit te voeren maatregelen en onderzoeken

Tabel A-1: *Samenvattend overzicht van beoogde maatregelen en onderzoeken voorzien als onderdeel van voorliggend beheerplan. Voor verdere uitleg zie hoofdtekst.*

Maatregel	Periode
Lokale maatregelen ter verbetering van habitat	
Versterken populatie vlottende waterranonkel	2025-2031
Rivierhout in zomerbed leggen	2026
Maaskeien in zomerbed plaatsen	2026
Hydrologische verbetering van leefgebied	
Verkenning optimalisatie locatie Meers	2025 - 2028
Internationale agendering ecologische optimalisatie stuw(pand)beheer	2026
Morfologische verbetering van leefgebied	
Ontstenen oevers	2026
Recyclen van materiaal uit zandvang Wessem	2028
Reservering specie overschotten winterbed	2025 – 2031
Grindsuppletie	2025 – 2026
Meerjarig Integraal Habitatonderzoek	
Verkenning beheerafspraken beheerpark Maasvallei	2026
Effect monitoring ecologisch herstel Grensmaas	2025-2031
Onderzoek stuurfactoren	2025-2031

Dit document is een uitgave van:
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Postbus 20901 | 2500 ex Den Haag

14 februari 2025